

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Liber Theologiæ Moralis, Viginti Qvatvor Societatis Iesv Doctoribvs Reseratvs

Escobar y Mendoza, Antonio de

Lvgdvni, 1659

Examen II. De Restitutione.

urn:nbn:de:hbz:466:1-41066

19. *Solut quis tributum aut pensionem per contractum premissam: quot annis praescribit? Trīginta annis non soluens sine mala fide. Quod si erat pactum non soluendi nisi petiram, negligente domino petere, praescribit debitor secundum legem communem praescriptionis. Molinam sequor.*

Molin.

30. *Eligendi ius quot annis praescribitur? Quadrāginta etiam si vnus solummodo actus interueniat. Idem*

Molin.

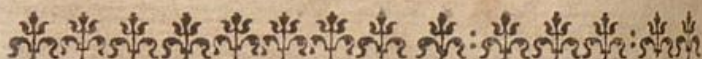
Molina.

Molin.

31. *Quid de prohibitis alienari? Affirmat idem Doctor, non praescribi ante trīginta, vel quadrāginta annos.*

Saa.

32. *Statum tollens praescriptionem tollit ne eam, cuius initij non est memoria? Saa, Non tollit.*

EXAMEN II.

De Iustitia & iure circa materiam de Restitutione.

CAPVT PRIMVM.

De Restitutionis necessitate.

1. *Vidnam est Restitutio? Iustitiae commutativae actus, quo redditur ad aequalitatem alteri, quod iniuste ab eo sublatum est.*

2. *Quotuplex Restitutio? Duplex, vna, qua reuocantur omnia in statum pristinum; altera, qua tantum in aliquo particulari.*

3. *Necessaria ne? Ad salutem quidem necessaria est, & in praeepto, quod principaliter est negatiuum.*

4. *Expende Restitutionis radices. Tres planè sunt, ex re accepta, ex iniusta acceptione, & ex vtraque. Qui ex re accepta tantum, tenetur eam restituere si extet, si pretium eius habet, id tantum restituere debet, quo factus est ditior. Qui ex iniusta acceptione, tenetur in solidum ad totum damnum causatum, v.g. ad fructus rei, valorem eius, si non extaret, & similia. Qui verò ex vtraque, tenetur ad reddendam rem, ad damna secuta ex acceptione, & retentione iniusta, fructus & lucra, quae cessassent.*

CAPVT II.

De Persona qua debet restituere.

5. **Q**uam Persona restituere tenetur? Omnis & solus is qui contra specialem iustitiam commutatiuam peccauit.

6. **O**ritur ne ex violatione charitatis obligatio restituendi? Minimè. Vnde pauper non habet ius in bona diuitis; & quauis rei debitæ ex charitate æqua sit obligatio, & rei debitæ ex iustitia, tamen quia defectus charitatis iniuriosus non est, sed officiosus tantum, ideo eam violans ad damna secuta non tenetur.

7. **Q**uoniam personarum genera obligata sunt restitutioni? Decem. Primum qui damnum infert. 2. Iubens. 3. Consultor. 4. Consentens. 5. Laudator. 6. Acceptor. 7. Participans. 8. Mutus. 9. Non obstant. 10. Non manifestans.

8. **Q**uoniam damnum inferens ad restitutionem teneatur? Si non facit ex intentione, neque scienter, nullam subit restituendi obligationem. *Ex serui facto?* Si dominus fuit in culpa, tenetur: secus si absque culpa, saltem in interiori conscientia foro.

9. **S**upponitur ne mortalis culpa ad obligationem sub mortali restituendi? Supponitur. Vnde alium occidens in primo vel secundo motu, ad vllam restitutionem non tenetur, Profectò ex dolo, & culpa lata tantum, tenetur quisque in conscientia; culpa verò lata vt obliget, mortalis esse debet. *Quid culpa lata?* Diuidunt Theologi culpam in laram, latiore, latissimam, leuem, & leuissimam. *Latissima* est dolus apertus. *Latior* est dolus præsumptus. *Lata* est omissio illius diligentia & circumspectionis, quam passim homines eiusdem conditionis adhibere solent. v.g. si quis librum commodatum relinquat foris ante ostium. *Leuis* est omissio eius diligentia & circumspectionis, quam solent diligentiores illius artis, vel professionis adhibere. *Leuissima* est omissio diligentia, quam diligentissimi & prudentissimi adhibent. *Lessius lib. 2. c. 7. num. 23.*

10. **Q**uid si occultè infero damnum? Teneris refarcire. *Expensus verò, quas tertius innocens fecisset in carcere, exilio, &c. tenetur ne verus damnificator refarcire?* Non nisi tempore delicti sciisset id damnum innocenti illi fore imputatum.

11. *Quid si causa sit damni?* Causa cum qua ad damnum tenetur: qui verò iniusti operis causa non est, minimè tenetur ad damnum.

12. *Quandònam cooperatores tenentur ad restitutionem?* Profectò cooperans minimè excusatur ex eo, quòd alius eisdem cooperatus erat. At si eodem modo damnum erat inferendum, etiam si nemo cooperatus fuisset ad restitutionem non tenebitur.

13. *Opus ne est ut sit causa sine qua non, ad restitutionem obligationem?* Minimè; satis est, fuisse causam cum qua damnum factum sit. *Tenetur ne in solidum quilibet ex cooperatis?* Ita planè, quando totius damni causa est: si partis tantùm, pro parte tenebitur. Vnde milites quando ad idem individuum cooperantur damnum, tenentur in solidum. Profectò principalis in actione iniusta lucratiua est ille, qui lucrum habet, vel mala fide consumpsit. In ea quæ lucratiua non est, primo loco restituere debet mandans, deinde mandatarius tertio alij suo ordine: hoc probabiliter: at probabilius existimo cum *Filiucio* & aliis ordinem inter secundarios non esse, sed omnes teneri pro rata. Cum autem plures in eodem genere cooperantes sunt, singuli in solidum tenentur.

14. *Quid si unus restituat?* Si sit is, qui rem mala fide accepit, socij ad nihil tenentur; si principalis, ceteri liberantur. Sic enim si principali remissio fiat, non tenentur ceteri. Cum plures eiusdem ordinis sunt, ceteri non liberantur; si damnum passus cedat minus principali, non liberantur reliqui.

15. *Quid de Mandante?* Mandans planè efficax causa est damni. Porro non iubens, sed ratum solummodo habens delictum iam factum, non tenetur ad restitutionem.

16. *Consulens quid?* Si consulens falsum consilium præbeat, satis est illud retractare: si verum, oportet etiam ut remoueat voluntatem eius, cui consuluit: vel efficiat, ut tertius admonetur: postea si sequatur damnum, consulens non tenetur.

17. *Paratus est quis furari centum aureos, consulo furari solidum quinquaginta: tenetur ne ad restitutionem?* Minimè; quia nulla per meum consilium irrogatur iniuria, potius quæ irroganda erat, imminuitur.

18. *Consentientis obligationem expendat.* Si ab eo pendat damnum secutum, & consentiat ante damnum illatum, vel in ipso actu, tenetur restituere. Cum multi sunt consentientes, si omnium sententia requiratur, omnes tenentur: secus si cau-

tum certus numerus illorum; alij enim postea licet peccent, non tenentur.

19. *Laudatoris quanam obligatio?* Laudans quidem seu palpo directè damnum intendens ad restitutionem tenetur: ind. rectè autem, tunc tantum; quando culpabiliter non aduertit.

20. *Receptoris adnota iniustitiam.* Receptor formaliter ad restitutionem tenetur; non qui materialiter tantum sine crimine recipit.

21. *Participans quid?* Si sponte concurrat, etiam obnoxius est restitutioni, secus si iusto metu.

22. *De muto, aut non obstante, vel non manifestante quidnam?* Si causa negatiua sunt, tunc obligantur, cum ex officio tenentur, vel ex contractu loqui, obstare, aut manifestare: secus si tantum ex charitate.

23. *Suadeo alteri, ut non impediatur proximi damnum: tenentur ne ad restitutionem?* Si tantum ratione & præcibus id geras, peccas grauius, sed ad restitutionem non teneris.

24. *Tenentur ne ad restitutionem custodes non denunciantes?* Tenentur quidem ad damnum secutum, sed non ad pecuniam filco soluendam, si reus denunciatus esset. Idem assero de teste reum in iudicio non manifestante.

25. *Confessarij pœnitentes ad restitutionem debitam non cogentur restituere?* Probabile est non propterea teneri ad restitutionem, etiam non admonentes, quando tenentur.

CAPVT III.

De circumstantiis Restitutionis.

26. *Quotnam Restitutionis circumstantia?* Quatuor præcipuæ. Quid, Cui, Vbi, Quo ordine sit restituendum.

Circumstantiam, Quid, expone. Possessor bonæ fidei statim ac scit rem alienam esse, tenetur illam vero domino restituere. Fructus extantes etiam sunt restituendi: *Si consumpti sunt?* Tantum restituendum id, in quo factus est exiis ditior.

27. *Si bona fide emit à fure, & alteri vendidit?* Restituat id, in quo ditior factus est. *Si res deterior fiat, aut destruat?* ad nihilum tenetur.

28. *Quid de mala fidei possessore?* Malæ fidei possessor vl-

tra rem ipsam, si extat, tenetur restituere valorem eius si consumpta esset, & periisset etiam casu fortuito; fructus item naturales, & industriales, (non autem si merè industriales fuerint) expensis tamen necessariis detractis.

29. *Dubia autem fidei possessor ad quidnam tenetur?* Si ab initio ea sit, moralem diligentiam adhibere debet; ea facta, si adhuc suspensus manet, restituere debet; si autem probabiliter hæreat parti sibi fauorabili, poterit retinere. Dubitatio autem aduenit post bonæ fidei possessionem, nihil officit.

30. *De circumstantia, Cui, differe.* Si dominus certus est & notus, ei restitutio facienda; si ignotus, dandum pauperibus post adhibitam diligentiam. Idem assero, si dominus certus quidem sit, sed absens, & res modica.

31. *Quid quando creditor incertus est, ut multi ex communitate? Vel augendum tantundem est in pondere, vel descendendum in pretio, vel dandum pauperibus.* Si bona incerta sunt, v. gr. inuenta? Post diligentiam danda pauperibus sunt. Possunt ne ab inuentore retineri? Si pauper sit, non dubium; imò licet pauper non sit probabile est, retinere posse; quia sua vititur fortuna, *Accepta pro turpi actu faciendo?* Danti restituenda, licet hic actionem repetendi illa non habeat, in penam.

32. *Circa circumstantiam, Vbi, quidnam?* In loco ubi res est, reddenda est, si bona fide possessa sit; si mala, ubi inique est accepta; res autem debita ex contractu, restituenda ubi in ipso designatur.

33. *Quo ordine restituendum est?* Si non adest copia omnia mox restituendi, animus saltem habendus. Profectò ordo restituendi hic est. Si bona debitoris sufficiant, nullus ordo seruandus. Sin minus, priùs soluenda sunt debita certa, quam incerta; inter certa autem præferenda res extans in specie aliis. Prius etiam id restituendum, cuius non fuit translatum dominium. Iure communi primò soluendæ sunt moderate expensæ funeris, inuentarij, & pro adeunda hæreditate. Secundò, præferendi ij, quibus bona sunt hypothecata. Tertio, inter hypothecarios creditores præferendi priores tempore. Excipe septem casus, in quibus posterior tempore præfertur prior. 1. Est mutuantis ad refectionem, vel conseruationem rei. 2. Mutuantis pro re custodienda. 3. Hypothecæ dotalis. 4. Empij pecunia pupilli. 5. Mutui ad aliquid emendum. 6. Contrahentis cum fisco. 7. Concedentis pecuniam ad militiam. Quarto Hypothecariis succedunt personales creditores, & inter hos prælationis priuilegium habens, deinde creditor titulo oneroso, postea titulo gratuito, denique hæredes, legatarij.

34. Inter debita ex delicto & contractus est ne ullus ordo? Probabiliter assero cum Fillucio, & aliis nullum ordinem esse. Habet ne pauper ius prelationis? Minimè, nisi vel in extrema, vel saltem graui in necessitate constituatur.

CAPVT IV.

Causas excusantes à restitutione recenseo.

35. Quanam causa excusantes à restituendi obligatione? Multas subiiciam. Prima sit ex parte rei alienæ. Secunda ex parte debitoris. Tertia ex parte publicæ potestatis.

36. Quomodo quis ex parte rei alienæ excusatur? Si res amittatur absque culpa debitoris. Si per tertium fiat restitutio, & hic pro se retineat, tenetur debitor.

37. Quoniammodo autem ex parte debitoris? excusat ignorantia facti, & iuris, si probabilis sit. In dubio, an sit aliena, post diligentiam retineri potest. Inopia excusat, dum ea durat. Item impotentia, & necessitas grauis. Quid in pari credito is necessitate? Minimè pressus graui necessitate excusaretur. Damnum animæ etiam præferendum restitutioni. Et detrimentum in rebus propriis non debitis. Notabilis item iactura decentiæ status. Compensatio etiam excusat, vt si solutio fiat creditori. Cessio in foro externo excusat: in conscientia minimè, nisi ex adiuncta necessitate; quod si ad pinguiorem fortunam venerit, tenebitur. Valet ne confessio debitoris? De iure communi valet, secus de iure particulari Sixti V. Remissio libera creditoris etiam excusat.

38. Quoniammodo denique ex parte publicæ potestatis quis ab obligatione restituendi absoluitur? Excusatur iuris auctoritate, vt in præscriptione, & iudiciis.

CAPVT V.

De Restitutione in particulari.

39. Ad quidnam tenetur, qui proximum in bonis spiritualibus læsit? Qui fraude ad peccandum induxit? Retrahat à peccato, fraudem auferendo. Prælati subditum ad culpam impellens? Ex iustitia curare debet emendationem. Qui sine fraude induxit ad culpam? Ad nihil ex iustitia tenetur.

S. I. Læso in bonis spiritualibus.

Y 3

40. Volun

40. *Voluntariè quis deceptus est, vel fraude quidem; sed deinde voluntariè perseveravit: est ne in decipiente ulla restitutiois obligatio?* Nulla inducitur in decipiente obligatio, ad illius emendationem procurandam.

41. *Docere verum teneor, & falsum docui: ad quid obligor?* Teneris veritatem docere. Qui verò tantùm falsam doctrinam docuit, etiãsi ex officio ad id non obligetur, tamen proximum tenetur ab errore reuocare.

42. *Retraxit quis novitium à Religione ex iusta causa? Ad nihil tenetur.* Imò etiã cum laude fieri id aliquando posset, v. g. si parentes in extrema necessitate constituti; aut in gravi, esset subveniendum.

43. *Qui verò non ex iusta causa, sed citra vim & fraudem, retraxit, debet ne aliquid Religioni?* Ad nihil Religioni tenetur ex iustitia; ex æquitate tamen hortari debet ad habitum resumendum.

44. *Quid si fraus, vel metus intercessit?* Restituere tenetur in primam libertatem ingressurum, & Religioni spem temporalis commodi ab eo recipiendi.

45. *Si possessum retraxit absque fraude?* Reditum ex charitate persuadere debet. *Si autem cum fraude?* Tenetur Religioni restituere emolumentum temporale ad arbitrium boni viri, & damnum professo ipsi secutum ex fraude.

§. 2. *Lesio in bonis natura.* 46. *Ad quidnam teneatur qui proximum in bonis natura lesit?* Tantùm pro temporali damno tenetur ad restitutionem; pro damno sensuum præcisè ad nihil tenetur; quia nullo est pretio æstimabile.

§. 3. *Lesio in bonis artificialibus.* 47. *Ad quid autem teneatur, qui proximum lesit in bonis que spiritualibus adnexa sunt? Impedit quis, v. g. habentem ius ad beneficium: ad quidnam teneatur?* Tenetur equidem restituere ad iuris æstimationem.

48. *Dignum impediens à beneficio, ad quod ius non habebat, tenetur ne ad aliquid?* Si fraude impediuit, ad æstimationem spei tenebitur; citra fraudem autem tenetur ad nihil. *Procuravi minus digno.* Digniori teneris ad æstimationem damni, si beneficium in concursu detur.

49. *Quis concurrrens ad beneficium, se dignum putat: tenetur ne digniori renunciare?* Tantùm tenetur ex charitate; quia absolute dignus capax beneficij est. Sed in dubio nũ sit alter dignior, nec ex charitate tenebitur. Quod si beneficium simplex sit, etiã si cognoscat digniorem alterum, tenetur ad nihil.

50. *Quid si Prælati indignum eligat?* Ecclesiæ restituar æstimationem damni.

51. Patronatus fruor : teneor ne digniorem presentare? Patrono quidem satis est, si dignum presentet, instituendus tamen dignior, si Patronus nullas in fundatione condiciones apposuit.

52. Si adstrinxit ad patriam, consanguinitatem, & huiusmodi? Satis est, si dignus presentetur; si plures sint, dignior eligendus. Quid de resignante? Debet equidem digno resignare.

53. ¹ pluribus fit electio, & maior pars eligit indignum: quid tunc? Satis est omisso digniori, trahere alios ad dignum. Si maior pars dignum velit, omisso digniori? Nulla culpa illi adherere, nisi per concursum facienda est electio; tunc enim obligatio adesset restituendi damni æstimationem. Admonerim maiorem dignitatem haud ex sola scientia assumi debere, sed ex moribus simul. Vnde quis superans aliam scientia minùs dignus potest æstimari; quia alter minor scientia, sed sufficiens, maior est modestia, &c. Colligo hinc ad examinatores spectare gradus scientiæ, ad Prælatum autem, cui spiritualis cura, merita virtutis ponderare, ut digniorem, id est, qui scientia sufficiens virtute excellit, (quando alij scientia superiores: inferiores sunt moribus) beneficiis addicatur.

54. Ad quidnam autem obligatur, qui proximum in bonis corporis lesit? v. g. Iudex hominem in vita ledens? Teneor ad restitutionem vitæ & damnorum, vitæ inquam, id est, debet id reddere, quo vita ex viri boni assignatione æstimari debet. §. 4. Lesio in bonis corporis.

55. Quid de teste ledente suo testimonio? Si non legitime interrogatus ledat aliquem, ad vitæ, famæ, & damnorum restitutionem tenetur: secùs si legitime interrogatus sit; debet enim veritatem aperire.

56. Proximum cuius lesit in vita: ad quid tenetur? Ad expensas vulneris, & temporale damnum iuxta æstimationem utilitatis, quam allaturus fuisset, si vixisset; detractis quidem, quæ pro suo victu, & vestitu consumpsisset; ad expensas funeris, & damnum vitæ naturale non tenetur, si sit homo liber.

57. Quis erat natur. li, aut iusta morte periturus, illam hostis prevenit: tenetur ne ad restitutionem? Minimè; quia paruum illud temporis interstitium vix pretio æstimabile.

58. Tenetur ne homicida, qui pœna mortis punitur, aliquid aliud restituere? Minimè. Cuiam homicida tenetur? Tantùm hæredibus, qui reputantur vna persona cum defuncto, ut sunt parentes, filij, & vxor: aliis non tenetur.

59. *Quinam praeerea homicida à restitutione liberatur?* Si occisus morti proximus remittat, vel erat iuste occidendus, prouocauit in duello, vel inuasor fuit, & cum moderamine occisus, ad nihil tenetur homicida.

60. *Ad quidnam tenetur ledens in membrorum integritate, vel summitate?* Ad expensas in curatione vulneris, & ad estimationem spei lucrandi, & damni secuti. Pro cicatrice tellecta nihil restituendum, si sit percussus homo liber.

61. *Laesit qui, in libertate,* Tenetur in primum statum restituere.

62. *Qui virginem violauit?* Si consentientem, ad nihil ex iustitia tenetur, ex charitate, & pietate teneri potest: si vi vel fraude corrupit, tenetur ad damna secuta, vel coniugium si promisit; si vero decenter nupta sit, ad nihil tenetur.

63. *Quid se corruptam violauit?* Tenetur pro iniuria veniam petere, & secuta damna refarcire.

64. *Ad quidnam tenetur adulter?* Si partus non sit secutus, ad nihil tenetur; si sequatur, tenetur, primò alere à tertio anno vsque ad pubertatem; deinde ad restituendam legitimis filiis hereditatem; multòque magis, si illegitimum marito supponi suaserit. Adultera autem tenetur quantum potest, procurare, ne legitimi heredes aliquo damno afficiantur.

S. 5.
Laesio in
bonis fa-
ma.
65. *Ad quidnam tenetur, qui proximum laesit in bonis fama & honoris?* Fama quidem per detractionem laeditur, quae est alienae famae occulta, & iniusta violatio. Quot modis laedi potest fama? Duobus. Primò imponendo falsum crimen proximo. Secundò occultum crimen quantumuis verum manifestando.

66. *Quanta materia debet esse, ad inducendam restitutionis obligationem?* Grauis quidem, & defectus moralis, hoc est, vitium voluntarium; nam defectus naturalis non inducit. Debet praeerea esse speciale peccatum.

67. *Si crimen sit publicum.* Nulla est obligatio restituendi solum enim occultum crimen manifestare iniustitia est.

68. *Est ne fama cum periculo vita mea restituenda?* Non, nisi laeso idem periculum immineret, aut magnum Reipublicae damnum.

69. *Si fama verbis non potest restitui, debeo pecuniis compensare?* De iustitia non, ex charitate debes, vel si ad id condemneris à iudice.

70. *Refert quis alterius peccata: quando im tenetur restituere?* Si ea ratione refert, vt audientes induci meritò possint ad cogitandum malum graue de proximo, tenetur ex iustitia ad restitutionem. Si putet audientes ex propria leuitate, non

ex

ex vi relationis (quæ ad tam graue iudicium non inducit ex se) credituros, ad charitatem pertinet tacere. Si verò prudenter existimet; nullam inde orituram infamiam, nec peccat grauius; nisi qualitas criminis valde grauis esset, nec ad restitutionem consequenter tenetur.

71. *Obligatur ne detractoris auditor?* Non nisi detrahentem inducat, vel ad prosequendam detractionem excitet. *De infamia proximi delectatur.* Contra charitatem delinquit.

72. *Pluribus quis proximi delictum aut immediate, aut mediè manifestauit.* Per se, vel per alium coram omnibus retractare debet. *Qui falsum dixit?* Dicat se esse mentitum.

73. *Qui verum occultum propalauit?* Vel dicat perperam se fuisse locutum, vel mendacem fuisse (cum indirecta affirmatione, quia omnis homo mendax,) vel laudet in iis in quibus detraxit.

74. *Qui retulit ex alijs audita?* Dicat vel se esse mentitum, vel retulisse leuiter, & pro falsis reputare.

75. *Quot sunt causa, quibus potest quis ab obligatione restitutionis fama liberari?* Multæ. Prima, quidem, si interueniat remissio. 2. Si sit impossibilis restitutio. 3. Si non potest fieri sine propriae fame præstantioris iactura. 4. Si bona fide putauit crimen publicum esse, & verum. 5. Si prudenter iudicet infamiam extinctam esse. 6. Si ex restitutione quod iam est obliuioni traditum rursus reuiuiscere timeatur non sine nouo proximi dedecore.

76. *Quid si honor omissione ledatur?* Restitui debet vel petitione veniæ, vel honorifica salutatione, vel inuitatione ad mensam, honorificum locum exhibendo.

77. *Iam verò ad quidnam obligatur, qui proximum in bonis laesit externis, v. g. fur?* Hic equidem debet mox reddere, quod furatus est. Quousque alienam rem detinet vno peccato continuo peccat: interrumpitur ratione impotentia, Retractio- nis notabili tempore, & contrarij propositi. §. 6. *Laesio in bonis externis.*

78. *Qui aliena re utitur?* Continuat vnum peccatum. Augetur culpa per vsu quando dominus ægrè laturus talem vsu censetur.

79. *Potest ne vis debitori inferri?* Minimè, nisi res propria apud illum extaret in propria specie, & aliter non posset recuperari.

80. *Tenetur ne ad restitutionem filius de bonis paternis occultè sumens?* Ita equidem, si sit notabilis materia, & non habeat causam excusantem. Materia prorsus crescit, aut inuitur iuxta paternas diuitias. Communiter tres aureos

Filliuc.

Fillicius pro notabili materia assignat, quæ filium obliget ad restitutionem. Id quod de vxore furripiente de mariti bonis assumarim.

81. *Quanam est obligatio inferentis damnum in re in dies crescente, ut in segete, pullisque animalium?* Tenetur ad restitutionem damni, prudentis arbitrio.

82. *Proicit quis in tempestate alienas merces proprijs parca?* Tenetur pro sua parte ad restitutionem; si autem nullas proprias haberet, ad nihil teneretur.

CAPVT VI.

*Praxis circa materiam de Restitutione ex Societatis
IESV Doctoribus.*

83. *Quanam in Restitutione consideranda; Nouem quidem hisce vulgaribus Carminibus comprehensa:*

*Quid quid restituet, cui, quantum, quomodo, quando,
Ordine quòve loco, quæ causa excuset iniquum.*

Primo, *quis* teneatur restituere ex triplici radice, iniusta scilicet actione, ex re aut bene accepta, & ex iniquo contractu. Secundo, *quis* non teneatur. Tertio, *quid* restituendum. Quarto *cui*. Quinto, *quantum*. Sexto, *quomodo*. Septimo, *quando*. Octauo, *quo ordine*. Nono denique, *quo loco*.

§. I. 84. *Scio, fieri debere restitutionem ex actione iniusta, bello*
Restitu- *scilicet, furto, usura, impedimento boni alterius, homicidio, stru-*
tio ob in- *pro, &c. Rogo, quando nam restituere teneatur impediens bonum*
iustam *alterius. Si quis impedit bonum, ad quod alter ius habebat*
actionē *actione iniusta contra iustitiam, nempe vi, fraude, mendacio*
&c. *teneretur ad restitutionem. Si id faciat actione mala con-*
tra charitatem, vel aliam virtutem, nempe precibus, blanditijs, &c. etiam ex odio alterius, non tenetur. Ratio discrimi-
nis, quia vi, & fraude violatur libertas collatoris, in qua ius
conditionale alterius situm erat: precibus & blanditijs non
Lessius. *violatur. Lessius lib. 2. c. 12. dub. 18. n. 123.*

85. *Fraude & mendacijs impedio, ne quis reus sententia pecuniaria fisco (v.g.) applicanda, afficiatur: rogo, an teneatur ad restitutionem?* Non teneris; quia poena non debetur ante sententiam; quare qui sententiam impedit, efficit quidem ne fiscus, aut alius acquirat ius, non tamen violat acquisitum. *Lessius lib. 2. cap. 12. dub. 18. num. 134. Scio Molinam tom. 1. tract. 1. d. 65. n. 36. contrarium docuisse.*

86. An idem dicendum in pœna conventionali? Ita planè; quia nisi aliud exprimat, intentio contrahentium videtur esse, quod non debeat solui nisi post sententiam. Sanchez de Sanch. Matr. tom. 1. lib. 1. d. 37. n. 4.

87. An hæreticus, qui fraude & mendacijs se defendit, teneatur sua bona restituere fisco, cui aliàs erant applicanda. Non; quia fiscus nondum ius acquisierat. Lessius citat. Less.

88. An adultera, quæ per fraudem se defendit, aut falsis testibus adulterum probavit virum, teneatur restituere viro dotem, quam ipso iure acquisisset? Ante sententiam non tenetur ex Lessij mente (quidquid Layman. lib. 3. sect. 5. tractat. 2. Less. capite 7. obijciat) sed solum expensas, quas vir in lite impendit. Laym.

89. Iniusta ne actio homicidij, mutilationis, stupri, damnificationis in corpore, vel fortuna, sit restitutioni obnoxia? Est planè. Tenetur homicida hæredibus occisi restituere damnum temporale ex homicidio, mutilatione, aut deformitate secutum: minimè verò pro ipsa occisione, & ad compensandam vitam occisi; quia ex Iurisprudencia damna corporis liberi non possunt pretio compensari. Vnde si occidatur servus, aut animal, vel deturpetur, vt minus valeat pro ipsa occisione aut deturpatione, debetur restitutio. Lessius ibid. c. 9. Less. dub. 23. num. 141.

90. Tenetur ne Petrus, qui inuoluntariè occidit Antonium, aliquid restituere? Non, sicut nec qui iustè inuasorem interemit; quia sicut non fit irregularis, ita nec restitutioni obnoxius; nisi causa data sit efficax, & mors ex illa præcisè secuta sit. Lessius dub. 15. Less.

91. Dedisti operam rei suæ licitæ, suæ illicitæ; sed sufficientem adhibuisti cautionem, ne aliquid inde proximo damnum sequatur: attamen deinde casu mors secuta est: an tibi sit imputanda, vt restituere damna tenearis? Minimè; quia præuia diligentia omne à causa voluntarium abstulit. v.g. Clericus, Chirurgus, venator, si post debitam diligentiam hominem casu interimant, ad nihil teneri: imò nec si culpa leuissima, aut leuis interueniat. Ex Lessio citato. Less.

92. Gestum est in duello homicidium: quinam teneatur ad restitutionem? Qui prouocauit. Ambo sese prouocauerunt. Nullus tenetur; quia tunc adest pactum implicitum, quod occisor ad nihil teneatur: & multo minus si prouocatus fuit; quia volenti non fit iniuria. Lessius vbi supr. Less.

93. Scio ex iniusta actione etiam concausas ad restitutionem teneri hisce Carminibus expressas:

Lessio,

*Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus,**Participans, mutus, non obstitans, non manifestans.*

Rogo igitur, quando nam consulentes damnum alterius ad restitutionem teneantur? Quando damnum secundum substantiam omnino ex eorum consilio secutum sit. Secus si iam determinatum fuerit secuturum, & consilium solum concurrat ad modum, ad circumstantiamque loci, aut temporis. v. g. ascendenti per fenestram scalam tenes, aliam ascensuro. *Laym. lib. 2. sect. 5. tract. 2. cap. 5. num. 2.*

Laym.

94. Dubito, an damnum proximo, ex meo consilio sit secutum: teneor ne restituere? *Asseruit Sanchez sum. tom. 1. lib. 1. c. 10. num. 44.* quia possessio stat pro obligatione. *Addit Henriquez lib. 4. cap. 16. num. 3.* ab onere restitutionis consulentem te liberari, si fur, vel homicida dicat, tuo consilio minime furtum, aut homicidium perpetrasse. *Sanchez id solum admittit, quando reus esset fidei dignus, aut alia coniectura confluerent. Profecto alij ex externis probabiliter excusant dubitantem; quia odia debent restringi, & in dubiis melior conditio possidentis.*

Sanch.

Henriq.

Sanch.

94. *Non obstitans, & non manifestans, quando nam ad restitutionem teneatur?* Cum damnificationem proximi ex iustitia impedire, aut manifestare tenetur. v. gr. famuli domestici in ordine ad furtum extraneorum; quia eo ipso, quod domestici fiunt, domum aliquo modo custodire, & ab extraneorum iniuriis defendere tenentur. *Quid in ordine ad confamulorum furtum?* Ille solus tenetur, cui penus custodia specialiter est commissa. *Laym. lib. 3. sect. 5. tract. 2. c. 5. n. 7.*

Laym.

96. *Tenetur ne testis citatus, & intimatus à iudice ob negatam testificationem, & suam, restituere parti damnum secutum?* Non; quia non certo constat talem ex officio siue ex iustitia teneri ad procurandum bonum, vel impediendum malum partis actricis. *Sic Tanner. 2. 2. d. 4. q. 6. dub. 2. n. 79.* At *Valent. tom. 2. d. 5. q. 14. p. 1.* contrarium asseruit.

Tann.

Valent.

97. *Tenetur ne testis, aut testimonium negans, aut falsum asserens in fauorem rei: aut ipse reus, qui legitime interrogatus, abnegauit delictum: restituere se se, vel parti laese damnum ob non inflictam reo poenam pecuniariam?* Minime siue arbitraria poena sit, siue taxata. *Vasq. 1. 2. d. 175. c. 12.* Porro *Laym. c. 6. num. 4.* probabiliter putat ad taxatam teneri.

Vasq.

Laym.

98. *An custodes portarum, aut sylvarum non manifestantes eos, qui merces, aut ligna asportant: aut publici aestimatores, vulgo Ficles, non denunciantes eos, qui res carius vendunt, vel falsis ponderibus vtuntur, aut mensuris: teneantur*

ad

ad damna restituenda? Negatiuè respondet *Lessius lib. 2. c. 13. dub. 10. num. 73.*

99. An iudex non damnans ad talem pœnam ex iure, teneatur? Non tenetur ex *Tann. sententia n. 81.* Horum autem resolutionum ratio est, quia hi omnes non delinquant contra iustitiam commutatiuam, sed contra regalem. Profectò reus, & testes verum dicere, custodes & alij denunciare, iudex pœnam iustam infligere tenentur, vt Reipublicæ pax seruetur, damna impedianur; non verò vt fiscus, & is, qui pœna pecuniaria applicanda esset, huiusmodi accretione dicetur.

100. Non impedio quosdam, qui nomine meo alteri damnum sunt illaturi: teneor ne ad restitutionem? Si teneris ex officio impedire, restituere debes; si non teneris ex officio, tunc solummodo teneris ad restitutionem, quando damnificatores scirent, te iniquum eorum propositum notum habere, & non contradicere, quod esset tacitè consentire. *Rebellus p. 1. lib. 2. q. 14. sect. 3. num. 13.*

101. Filius patris, seruus domini nomine damnum intulit, quod post factum pater, aut dominus ratum habuit: tenentur ne pater, aut dominus ad restitutionem? Non; quia reuera causa damni non extitere. *Lessius dub. 3. n. 13.*

102. De rei bene acceptæ restitutione differamus. Scio, res inuentas si dominum habent, ei restitui debere, si non inueniatur dominus, quid? Restitui debent pauperibus ex vsus recepta consuetudine, in domini voluntate rationabiliter fundata. Ast ex aliorum sententia probabiliter retineri possunt ab inuentore diuitem, aut mediocri fortuna; quia in iure idem est, dominum ignorari, ac rem nullius esse.

103. Possessor sui bonæ fidei, seu dubitare incipio, num res, quam possideo, mea sit: possum ne illam retinere? Si post adhibitam diligentiam adhuc dubius manes, retinere poteris; quia melior tunc possidentis conditio, nec foro in externo possessione expoliarens. *Lessius lib. 2. c. 14. dub. 4. n. 23.*

104. Posses ne rem illam dubiam vendere? Posses, sed, adnotante *Lessio*, & dubium emproi exponere, & paratus esse deberes vero domino pretium reddere, si rem esse illius constiterit. Porò id abnegat *Sanch. Decal. lib. 2. c. 3. n. 187.* quia possessor bonæ fidei, quando non habet rem apud se, solum tenetur ad id, quo est effectus locupletior.

105. Possessor bonæ fidei post adhibitam diligentiam incipio magis inclinare in eam partem, quod res mea non est: teneor ne restituere? Docet *Coninch d. 34. dub. 10. n. 93.* teneri, aliquid restituere iuxta inclinationem, & propensionem. At *Palans Pal.*

tom. I.

Tann.

Rebell.

Less.

§. 2.
Restitutio ob rem acceptam.

Less.

Sanch.

Conin.

Pal.

350 *Moralis Theologia Tract. III. Injustitia,*
tom. 1. d. 2. part. 2. num. 11. putat, ad nihil teneri; quia possessio
omnibus contrariis rationibus non conuincitibus præpon-
derat.

Pal. 106. *Quid si bona fidei possessor neglexi veritatem vestigare,*
ex quo impotens agnoscendi veritatem euasi? Asserit Palau ad
nihil teneri te putat, licet negligentia piaculo reus extiteris;
cum quia possides, & possidere bona fide cœpisti: tum quia
non satis constat, quod tua negligentia alicui damnum in-
tulerit.

Leff. 107. *Venditor accipit bona fide pecuniam, & cum propriis*
commiscet: tenetur ne comparente domino restituere? Asserit
Leffius cap. 20. dub. 18. num. 57. Sed negat *Vasquez de restitu.*
cap. 9. §. 2. dub. ult. quia non tenetur ratione iniustæ acceptio-
nis, qui bona fide accepit; nec ratione rei acceptæ, cum pec-
uniam acceperit in pretium, & bona fide assumpserit, vel
cum sua commiscendo suam effecerit: nec enim in aliquo
factus est ditior.

S. 3. 108. *Scio contrahentes cum pueris, seruis, Religiosis, & aliis,*
qui non habent dominium, vel liberam rerum administrationem:
Restitu- tenere restituere quidquid etiam per contractum onerosum ac-
tio ob quisere: rogo, an pupillus habens sufficientem ætatem teneatur
iniquū stare huiusmodi contractui, ita ut contrahens non teneatur re-
contra- stituere? Profecò sufficiens ætas in mare est decem anno-
rum, in fœmina autem nouem cum dimidio. Si ergo pupil-
lum. lus contractum onerosum ineat circa res suas mobiles sine
tutore aut curatore, probabile est teneri stare contractui de
iure naturæ; quamuis uti possit beneficio restitutionis in in-
tegrum iuris ciuilibis: quia obligatio naturalis oritur ex con-
sensu. *Tannerus 2. 2. d. 4. q. 6. dub. 11. num. 310.* Qui ergo
aliquid à pupillo decem annorum mare, aut nouem cum di-
midio fœmina per contractum onerosum acquisiuit, potest
sibi retineri, donec iuris ciuilibis beneficio repetatur. At quia
contraria sententia probabilis est, pupillus potest palam ac-
cepta à contrahente cum ipso abripere, si in iudicio diffi-
culter sint repetenda. *Layman. lib. 3. sect. 5. tract. 4. c. 9. n. 7.*

Tanner. 109. *Fingit se quis Episcopum expulsam, aut Principem*
expoliatum, aut pauperem mendicum, ut elemosinas titulo pe-
Laym. cunias extorqueat: tenetur ne restituere? Respondeo ex Gra-
Granad. nado 2. 2. cont. 3. tract. 1. d. 7. num. 4. non teneri in elemosy-
nis paruis, quæ dantur mendicantibus ostiatim; quia absque
vlllo onere impertiuntur. Secus in magnis, in quibus conditio
illa mente retenta: *Si es pauper,* quam aliqui interuenire ar-
bitrantur, videtur locum obtinere.

110. Rogo

110. Rogo circa contractum innominatum, (do, ut facias) num si iudex recipiat munera pro ferenda iusta sententia, teneatur ad restitutionem? Restitui debet quidquid accipitur pro opere aliàs debito ex iustitia. Secus si sit debitum ex charitate, vel alia virtute. Tannerus 2. 2. d. 4. quest. 6. dub. 10. num. 291.

Tanner.

111. Suppono causam esse aequalem: potest ne aliquid iudex accipere? Docet Fagundez Dec. tom. 2. lib. 8. cap. 26. aliquid accipi posse non solum ab electoribus ad maioratum, cathedrali, capellam; sed etiam à iudice, quando (ut supponis) sententiam profert in causa æquali, secus lusa lege positiva in contrarium; quia pro suo arbitratu potest cuilibet parti dare victoriam, quare datur locus gratificationi, quæ est pretio æstimabilis, ut pote quæ plerumque cum iactura amicitia, & gratia alterius partis coniuncta est.

Fagund.

112. Iudices ac Ministri publici munera ex mera liberalitate, & gratitudine collata assolent accipere: teneatur ne restituere? Non nisi lege aliqua positiva prohibita sibi essent; in quo casu non tenentur restituere ante sententiam. Molina de Iust. tom. 1. d. 88.

Molina.

113. Scio ab obligatione restituendi excusare creditoris remissionem, seu renunciationem. v. gr. stuprator virginis, qui ab ea illarum damnorum remissionem obtinuit, ad nihil tenetur: rogo autem an debeat esse expressa remissio huiusmodi? Sufficit præsumpta. v. g. ex homicidio viri nobilis nulla restituendi oritur obligatio; quia viri nobiles, & diuites ex communi usu huic iuri videntur renunciasse, solum iniuriæ memores. Sanchez opusc. tom. 1. lib. 1. cap. 4. dub. 11. num. 6. Famuli recipientes pecuniam à iustoribus pro chartis, candelis, aqua frigida, &c. non tenentur restituere excessum, quia tollitores censentur remittere, cum fraus absit. Saa v. transiitio, Saa. num. 1.

S. 4.

Quis nõ

teneatur

restituere.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

115. Scio

115. Scio excusare à restitutione quocunque ex capite scienda grauem necessitatem: rogo, an absolueudus homicida, qui non vult restituere, ad vitandam superuenturam grauem necessitatem? Non tenetur, nisi hæredes occisi eadem necessitate laborarent. Sanchez dub. 7. n. 2.

Sanch.

116. Scio aliquos asseruisse, cessionem bonorum excusare adeo ut quos possit in conscientia retinere suo, & familia victu necessaria, etiamsi multa debita ex delicto notorio iniuste contraxisset: quidnam sentiendum? Porro Lessius probabilem hanc sententiam docens, contrariæ adhæsit; quia ignominia, quam qui cessit bonis sustinuit, non satisfacit debitis tanquam solutio; sed delicto, quod præsumitur, in accipiendis mutuis cum impotentia solutionis, tanquam pœna. Sic ille lib. 2. c. 16. dub. 3. n. 63.

Less.

117. Scio acquisitionem per sponsonem, vulgo Apuesta, à restitutione excusare: rogo, an sponso sit iusta non solum si neuter certitudinem habeat, sed etiamsi alter habeat, & protestatus se habere, alter nihilominus vult spondere? Iusta est; quia volenti non fit iniuria. Sanchez. c. 8. dub. 13. n. 11.

Sanch.

118. Scio, bona fidei possessorem, qui rem alterius bona fide consumpsit, non teneri restituere valorem, nisi in quantum factus est locupletior. v. g. consumpsit bona fide vestem alterius solum tenetur ad pretium vestis, quam alioqui emisisset: rogo si quis in alieno conuiuio cibos furtiuos comedisset, teneretur ne restituere, quantum domi expensurus fuisset pro illo cibo? Sanchez. asseruit summ. tom. 1. lib. 2. cap. 23. num. 34. quia in illo factus ditior. Ast ex aliorum mente probabile existimo, in iis, quæ unico actu consumuntur, non adesse onus restituendi, nisi fur ad restitutionem impotens euasisset; quia dominus rei non habet ius ad res ipsas iam absumptas, sed ad personam furis pro æqualium, aut similibus restitutione, vel pretio illarum.

S. 5.

Quidnam restitui debeat.

Sanch.

119. Emit quis bona fide rem furtiuam, & vendidit eodem pretio: teneturne restituere pretium domino comparanti? Non; quia totum actum est bona fide, & ipse in nihilo factus est ditior. Lessius lib. 2. c. 14. dub. 5. n. 29.

Less.

120. Quid si pluris vendidisset? Non tenetur restituere excessum; quia non est fructus rei sed industria. Molina tom. 3. tract. 2. d. 721. n. 10. Porro Lessius n. 134. contrarium asseruit; quia iam illo excessu factus est ditior.

Molin.

121. Rapit quis triticum, aut vini dolium tempore, quo valor eius centum est argenteorum, crescit, aut decrescit pretium: quidnam debet restituere? Si dominus tritici aut vini venditurus fuisset tempore maioris pretij, tale ei pretium debet restituere.

restitui. Si verò retenturus fuisset vsque ad id tempus ad quod restitutio dilata est, sufficit soluere pretium temporis acceptationis, vel temporis restitutionis, si non esset deterior, præsertim si valor ex inopia emptorum extrinsecus accre-
uisset. Lessius c. 12. dub. 16. n. 109.

Less.

122. Dubium est, an dominus venditurus esset rem tempore summi valoris, medijs, aut infimi: quinam ei valor restituendus? Ait Lessius citati Summus; quia eo pretio vendere poterat, & in dubiis innocenti fauendum. At Tur-
rianus 2. 2. tom. 2. disq. 10. dubitat. 2. num. 7. inquit, in foro externo summum, in interno medium reddendum; quia æqualiter ei contingere potuisset, vendere infirmo, & summo.

Less.

Turr.

123. Scio, occisorem, & musculatorem teneri ad expensas morbi, vel vulneris; non autem ad sepulturam, nec ad damna secuta per accidens: rogo si prouideat occisor innocenti imputandam illam necem, an teneatur ei damna restituere? Non; quia hoc damnum cum homicidio per accidens est connexum; unde occisor non ex iustitia, sed ex charitate præcauere tenebitur, Lessio authore dubitat. 16.
num. 110. Qui addit, si quis habeat ius ad aliquam actionem, ex qua plerumque damnum tertio sequitur, teneri ex charitate, si absque æquali incommodo potest ab ea abstinere: non tamen ex iustitia, ita vt ad restitutionem damni secuti teneatur; quia qui vitur iure suo, nulli facit iniuriam. Sic ille num. 114.

Less.

124. Teneatur ne homicida debita occisi debitoribus soluere? Afferit Molina tom. 4. tract. 3. disq. 83. num. 8. quia debita ex iustitia præferri debent emolumentis vxoris, filiorum, &c. Ait negat Lessius dubit. 26. num. 151. ex vsu; quia damnum
creditoris per accidens cum homicidio coniungitur; & quia ius creditorum non erat in personam, nisi quando bona que habebat, vel verisimiliter erat habiturus; quare cum bona actualia transeant ad hæredes, & occisor eis restituat lucra cessantia, ad eos transire debet ius credi-
torum.

Molin.

Less.

125. Cuiam debetur restitutio ex homicidio titulo expensarum in curatione, &c. Debetur hæredibus siue necessariis, siue non; quia ad illas habebat ius occisus ante mortem: facienda & iniuribus debitorum realium defuncti succedunt hæredes etiam extranei. Titulo autem alimentorum, qua debentur ab occiso: cuiam facienda restitutio? Solum hæredibus necessariis, nimirum parentibus, filiis & vxori.

§. 6.

Cuiam

restitu-

tio.

Z. Becanus

Beccan. *Beccanus* 2. 2. q. 14. concl. 3. *Vxor postea aequè commodas uxoris inijt.* Nihil ipsi debetur, auctore *Filliucio tom. 2. tract. 3. ca. 2. num. 207.* At *Tannerus tom. 3. d. 4. q. 6. dub. 4. num. 121.* probabile docet occisorem non teneri ad restitutionem ante iudicis sententiam, si occisor de restitutione faciendâ non conuenit cum occiso ante mortem, & necessarij eius hæredes alimentis non egent. Porro *Sanchez opusc. tom. 1. lib. 1. cap. 4. dub. 3. num. 9.* restituendum his asserit, etiam dantibus.

Molin. *116. Cuiam reddende elemosynæ acquisita sicta pauperibus Granado* putat dantibus restituendas magnas, quas solas (ut vidimus) debere restitui iudicauit. *Molina tom. 1. tract. 2. d. 210. num. 4.* docet multas & paruas pauperibus dandas, quin difficilè possent dantibus reddi: secus magnas. At *Pa. tom. 1. tract. 6. d. 2. p. 14. num. 7.* & dantibus, & pauperibus reddi posse existimat. Ego quidem tam magnas, quam paruas pauperibus erogarem; quia parua dantibus parum emolumentum afferrent, magnæ autem iam ab ipsis subleuandæ paupertati faciata fuerant.

Pal. *§. 7. 117. Quantum restituendum in dubij de damno dato, et Quantū, pro lucris incertis?* Damnicator culpabiliter in seminibus & quomodo, quâdo, quo ordine restituendum sit. *plantis, si messis erat proxima, omnes fructus debet restituere, ac si maturi essent, expensis deductis; secus si à maturitate multum aberant, sic communiter. Lessius lib. 2. cap. 11. dub. 19.* asserit absolutè, satis esse restituere æstimationem temporis, quo damnum est illatum. Homicida opificis restituat hæredibus spem lucri ex ætate, valetudine, & dexteritate, &c. computandam. *Beccanus 2. 2. quas. 8. conclus. 1.* sexaginta annos attribuit ætati. Aliquid tamen detrahendum ratione incertitudinis asseruerim. *Quid si sexagenarius sit artifex?* Iuxta complexionem addendi aliqui anni ad boni viri placitum.

Lessius. *118. Rogo an ab artificibus aliquid detrahendum sit pro molestia artis laboribus?* Responder *Lessius c. 9. dub. 19. n. 125.* negatiuè. v. g. impedis fabrum lignarium ab vnius diei labore, teneris totum lucrum restituere absque laboris deductione; qui opifex voluisset laborare, & agere lucrum. Attamen ex *Rebello p. 1. lib. 3. q. 13. n. 2.* probabile puto aliquid posse pro æstimatione laboris arbitrio prudentis detrahi.

Fern. *119. Fit homicidium casuale etiam cum lata culpa commissum: tota ne summa damnorum restituenda?* Restituatur pars arbitrio prudentis *Fernandez p. 1. c. 14. §. 1. num. 7.* Restituatur dimidiata.

130. *Fit modus occidendi magis iniuriosus: an ex hoc capite Azor.*
si plus restituendum? Negat Azor. p. 3. lib. 5. c. 3. q. 3.

131. *Dubito, an consilium meum fuerit furti, aut homicidii causa teneor ne ad aliquid restituendum? Ad nihil teneri te Molin.*
dixi. Ac si Molina sententiæ hærendum, sufficit restituere partem damni pro quantitate dubij manentis post factam diligentiam. Sic ille tom. 3. d. 736. r. 6.

132. *Quidnam de restitutionis modo? Ab eo, qui potest, debet fieri tota simul statim. Restituere quis per partes intendit. Si inuitus creditor, delinquit grauiter, nec absoluendus ex multorum sententia. Ast alij affirmant absoluendum, si ob aliquod emolumentum differt, qui aliàs vel nunquam restitueret, vel non ita vtiliter.*

133. *Gero per tertium restitutionem, ipse retinet: debeo ne iterum restituere? Asserit Rebellus part. 1. lib. 2. q. 13. sect. 3. Rebell.*
non liberari à restitutione furem, qui Confessario tradidit nummos restituendos, ne eius delictum aperiretur, si Confessarius iniquè retineat; quia creditor non debet damnum pati ob Confessarij delictum. Alij probabiliter negant; quia fur non debet restituere cum infamia; nec maiorem potuit diligentiam adhibere, quàm per Confessarium restituendo.

134. *Potest quis per se ipsum restituere moribundus, & committit hæredibus: absoluendus ne? Non; quia talis voluntas conditionalis est, scilicet restituendi, si moritur; & quia testatoris hæredes sæpe in his testatoris voluntatem negligunt adimplere. Vnde neganda absolutio moribundo, qui cum possit per se, vult post mortem restituere famam, Confessario internuncio. Hoc quidem mei Poza venia, qui in Poza. pract. bene moriendi in procem. mand. 8. contrarium asseruit.*

135. *Tenetur ne restituere non impediens damnum alterius? §. 8.*
*Teneri asserit Saa, cum ex officio deberet, v. g. iudex, pater, Derestitutio-
 tutor; nisi ob periculum rerum suarum omittat, quas præferre tutione
 debeat alienis. varia.*

136. *An Medicus & Aduocatus teneantur ad restitutionem Saa.*
nam ex negligentia, qua causa fuit damni grauis us, quorum salutem, aut causam agebant? Proculdubio tenentur; quia illorum incuria iniuriam proximo irrogauit. Cur ergo asseruisti Confessarium non teneri ad restitutionem cum damnum dedisti ei cui restituendum erat, non memento penitentem restituere? Quia Confessor agit pœnitentis causam, vti Medicus aut Aduocatus ægri & litigatoris; causam autem eius cui restituendum erat non agit. Scio Nauarrum Confessarium

356 *Moralis Theologiae Tract. III. Iustitia,*
obligare ad restitutionem, si ex crassa ignorantia dixit, ne
restitueret.

Saa. 137. *Qui agrum alienum mala fide possedit, tenetur etiam
de fructibus, quos dominus alioquin percepisset, deductis expen-
sis: rogo num idem sit de lucro ex aliena pecunia? Minimè, nisi
fortè dominus tantundem ex ea fuisset lucraturus. Sic Saa
ex Salone.*

Molin. 138. *Quis aliquid accepit, ut malum faceret: tenetur ne, si non
fecit restituere? Tenetur ex Molina, secus si fecit.*

Saa. 139. *Sine vi aut fraude impediit quis liberam donationem,
aut collationem beneficii, aut curavit mutari testamentum: num
restituere teneatur? Minimè, si ad beneficium nondum ius ac-
quisitum erat, nec ad testamenti donationem. Sic Saa, adii-
cens alios merito istum teneri affirmare, quia contra iusti-
tiam faciens læsit. Toletum lege.*

Tolet. 140. *Non potest quis restituere rem minoris ordinis sine damno
maioris. v.g. pecuniam sine honoris iactura: tenetur ne? Minimè
ex Saa & aliis; quia famæ notabilis excessus minimè pecu-
nia comparandus.*

Saa. 141. *An restituere tenetur, qui non potest sine maiori multo
damno suo, quàm sit damnum creditoris? Ex Toletico negativè
respondeo.*

Tolet. 142. *Quid si apud me debitum sine culpa periit? Si ob iniu-
stam moram periit, teneris damna restituere; secus si apud
dominum sic fuisset periturum. Saa, docet ex Nauarro.*

Saa. 143. *Tulit quis quod si periisset, si datum fuisset voluntariè:
tenetur ne restituere? Idem Saa non teneri affirmavit.*

Saa. 144. *Meretrix vilitatis mendacis multa extorsit: obligatur ad
restituendum? Importunis mulierum blanditiis, non commu-
nibus extorta restituenda aiebat Caiet. Docet Nau. si fraude
vsa esset, fingens se virginem, aut à viro Principe tantum cog-
nitam, teneri ad restitutionem. Ego cum Saa assero non teneri
restituere quod extorsit vilitatis mendaciis; quia si vilitata iam
tam ab omnibus cognita, ut dans, voluntariè dedisse videatur.*

Tolet. 145. *Scio me Antonio debere centum aureos, diligenter inqui-
ro, nec inuenio: num possim bona illa pauperibus distribuere? Si
res non magni ponderis fuit, pauperibus debitoris arbitrio
distribuatur; si autem magni sit ponderis, existimo cum Toletico
iudicis auctoritate distribuendam; ne scilicet comparente
postmodum creditore reddere cogar.*

Saa. 146. *Dirus domum vicinam, per quam incendium ad meam
erat veruenturum: teneor ne restituere? Non, si aliter occurrere
propriæ domus damno non poteras. Saa.*

147. Sic

147. Scio Petrum prodigum quacunque bona esse dissipaturum: possum ne debitum eius inopia, aut heredibus servare? Quidam non admittunt, asserentes omnino restituendum, & cuiunque abutenti rebus suis modò fiat sine proximi iniuria. Ast ego cum Emanuele affirmo talem asseruationem eo modò iustam & laudabilem. Saa.

148. Dubito utri eorum debeam, certus me alteri eorum debere: quidnam mihi praestandum? Da utrique dimidium. Sic idem Saa ex Soto. Saa.

149. Misi culpa leui depositum aut commodatum: num teneor reddere? Ex Toletò negatiuè respondendum. Tolet.

150. In debitis eiusdem ordinis, quodnam prius soluendum? Respondet Lessius cæteris paribus soluenda priora: alioqui maiori damno prius occurrendum. Less.

151. Mala fide rem furtiuam quis emit: num restituere teneatur? Licet statutum concedere videatur, ut res sic empta emporis sit: nullo statuto posse huiusmodi emptorem à restitutione liberari puto.

152. Præmissa diligentia dubius heredo, an res mea sit: possum ne ea uti? Imò & distrahere, paratus quidem ad reddendum pretium domino, si innotuerit. Sanchez ita. Sanch.

153. Negociationi pecuniam expositam à mercatore furatus quia est: ad quidnam tenetur? Molina affirmat teneri non solum pecuniam ablatam, sed etiam lucrum cessans restituere. Molin.

154. Possessor bonæ fidei inaequaliter dubitat, magisque inclinât in eam partem, ut credat rem, quam possidet, esse alienam: tenetur ne illam restituere? Non, quia nullæ illi occurrunt rationes, quæ sufficiant ad assensum generandum; quare in illo dubio melior conditio possidentis. Sic Vasquez. Postea verus dominus comparat: tenetur ne restitutionem facere? Non tenetur, nisi vel res ipsa adhuc extet, vel in quantum ex ea factus est ditor, sicut quilibet possessor bonæ fidei. Ex eodem Vasquez, & aliis. Vasq.

155. Quis dum coepit rem possidere titulo emptionis, vel donationis dubitat an esset furtiva: num teneatur? Restituere tenetur, vel saltem diuidere rem huiusmodi. Sic Castro Palau. Pal. Quod si tamen acceperat à possessore bonæ fidei, & adhibuit diligentiam, ut dubium suum deponeret, potest retinere; quia succedit in locum possidentis, à quo illam acceperat venditione, vel donatione. Ab eodem meo Castro accepi.

156. Dubito, num res furtiua sit, & illam emo, ut postea vero domino restituam: possum ne inde deducere pretium pro ea solutum? Affirmat Sanchez posse, modò fuerit iustum, & Sanchez.

dominus rei non fuisset sine expensis recuperaturus; tunc enim vtiliter rem domini gessit.

157. *Possessor bona fidei quis est, postea autem dubitans, an res esset aliena, neglexit inquirere, unde iam factus est impotens verum dominum invenire: num restituere teneatur?* Ex Casiro Palao puto probabiliter, non teneri; quia dubitans, an res aliena nec ne, dubitat an illa negligentia alicui damnum intulerit.

158. *Impedit quis fraude, aut mendaciis, ne alicuius boni ab crimine fisco addicantur: tenetur ne ad restitutionem?* Vasquez asserit non teneri; quia hæc præscriptio bonorum est pœna criminis; pœna autem non debetur ante sententiam saltem criminis declaratoriam, imò nec ante sententiam constitutivam pœnæ. Idem dicendum de testibus, qui falso testimonio impediunt sententiam, & consequenter confiscationem.

159. *Dubitans, an tuo consilio, seu culpa secutum sit damnum teneris, ne ad restitutionem?* Docet Henriquez non teneri quia in dubio, præsertim in materia iustitiæ melior est possidentis conditio.

160. *Impedio, ne quis consequatur hereditatem, officium, aut beneficium: quandònam tenetur ad restitutionem?* Teneris ex Vasquez quando vi, vel fraude impedis. Non teneris ex Lessio quando precibus, blanditiis, aut muneribus impedisti; quia preces, blanditiæ, & munera non repugnant libertati, unde nulli irrogatur iniuria. Hinc qui per mendacium impeditis ne Petrus elemosynam Ioanni impenderet, dicens illum non esse pauperem, ad restitutionem tenetur.

161. *Bona fide rem meam furi vendidi, & pecunias illas furtivas vel cum meis commiscui, vel consumpsi, postea comparui verus pecuniarum furtivarum dominus: rogo, an ad restitutionem tenear.* Te non teneri Layman asserit; quia neque ratione iniustæ acceptionis (cum bona fide acceperis,) neque ratione rei acceptæ, cum vel illas furtivas pecunias consumpsisti, vel bona fide cum tuis commiscendo illarum acquisisti dominium, neque etiam factus es ditior, cum rem tuam iusto pretio vendideris.

162. *Multis civibus illatum est damnum per minutas scilicet venditiones iniustas olei, panis, vini, &c. Cuiam illa restituenda furta minuta? Dandâ non pauperibus, sed ipsis civibus minoris vendendo, aut maiori mensura, donec ad equalitatem damni veniatur, docet Molina. Ego autem cum Vasquez & aliis affirmo probabiliter posse dari pauperibus, præcipue*

si eiusdem sint ciuitatis. Tunc equidem etiam Bullæ Compositionis locum esse certum est.

163. Qui cessit bonis, tenetur, si postea ad pinguiorem fortunam accedat, restituere. Hoc certum: rogo ulterius, an cedens bonis tuta conscientia possit sibi, & familia sua, ne indecore uiuat necessaria retinere? Cum Lessio assero posse; quod quidem est verum, licet debita, pro quibus cedit, sint ex iniustitia, & Less. notorio delicto contracta, quamuis tunc, non possit tantum quantum aliàs sibi retinere.

164. Compositionis Bullæ beneficio debitjs incertis satisfeci, comparuit postea verus dominus teneor ne aliquid restituere? Nihil; quia hæc compositio æquiualeat præscriptioni. Addit Henrig. pro diœcesibus concedere. Non vidi huiusmodi potestatem mandari executioni.

165. Testis legitime interrogatus tacendo, quod de proximi nobilitate sciebat, causa exitit infamia: num teneatur restituere? Teneatur, uti Saa asserit, nisi tacuisset damni proprii timore iusto, qui etiam post occasionem iudicij perseueret. S. 9. De Restitutione fama varia.

166. Petrus Ioannem infamauit, obiit sine satisfactione adhibita: requiro, num hæres eius teneatur satisfacere? Lessius putat non quidem famæ restitutionem ab hærede faciendam, sed damnorum tantum profectorum ex infamia. Saa. Less.

167. Quis alium falso testimonio in vita periculum coniecit teneatur ne eum etiam cum proprio vita periculo liberare? Teneatur, si scienter id gessit; at si sine culpa debet retractare, si possit sine magno sui periculo. Quod si retractatio non esset profutura, non teneretur. Ex Valentia collegi. Valent.

168. Famam quis grauius alterius læsit, sed grauius ab eodem fuit læsus in fama: ad quid tenetur? Si tantumdem est læsus ab eo, quem læsit, tenetur ad nihil; si inæqualitas adest considerabilis, de partis satisfactione curetur. Toletum sequor. Tolet.

169. Videt quis aliquem puniri per errorem, pro eo, quod ipse gessit, & tacet: num ad aliquam fama proximi deperdita restitutionem teneatur? Saa ex Nauarro respondet non tenere. Addiderim, nisi sine graui periculo aut infamiæ, aut corporalis pœnæ possit proximum innocentem liberare. Saa.

170. Quis accusatorem suum non potentem probare, vocauit calumniatorem: num restituere teneatur? Ex eodem assero non teneri; quia huiusmodi accusatores calumniatores in iure vocantur. Saa.

Tolet. 171. *Qui laesum honorem, aut famam non potest restituere, tenetur ne aliter compensare? Toletus* docet pecunia, aut alia re compensare debere. Ego cum *Saa* & aliis existimo tam pretiosam gemmam haud pecunia compensabilem. Unde qui non potest restituere famam, tenetur ad nihil. Petat ille veniam, & sufficit. Addiderim tamen virum illustrem, longè inferioris hominis debere pecuniâ ablatum honorem compensare, si aliter nō possit, aut pro Superiori nobilitate nō debeat.

se 172. *Num sit peccatum mortale cum onere restituendi quem seipsum infamare? In re valde graui affirmo, cum falsò sibi delictum imputauit. Imò cum se verum dicendo infamat, potest mortale esse ex scandalo, vel damno secuto: alioquin lolum veniale est. Quid si tormentorum timore se & alios infamat, & periculo mortis exponit? Nec videtur condemnandus peccati, nec obligandus ad restitutionem. Licet ne peccatum meum prode, cum alteri imputari video? Licet, sed non teneris. Potes etiam tacere, cum crimen tibi imponitur, quod alius gessit. Ex Molina, Saa, & aliis.*

Saa. 173. *Debetur restitutio fama cuidam persona bene de Republica merita, potest ne hac huiusmodi restitutionem remittere? Potest; quia quilibet famæ aut honoris est dominus, dummodo Reipublicæ ipsius fama non lædatur. Si tamen remittat, infamator ab obligatione iustitiæ liberabitur. Saa.*

Saa. 174. *Qui famam læsit alienam, tenetur ne cum suo maiori damno quàm alteri dedit, restituere? Tenetur, uti Valentia docet. Addit famosi libelli auctorem teneri per contrarium libellum restituere. Toletus* autem affirmat lædentem famam interdum cum periculo vitæ debere restitutioni operam dare, ut si Regni, aut Reipublicæ fama restituenda.

EXAMEN III.

De Iustitia, circa materiam de Contractibus
in communi.

CAPVT PRIMVM.

De Contractuum essentia, & varietate. Vbi de
promissione.

S. I.
Contra-
ctus. 1. *Quid Contractus? Est actus externus inter duos vel plures ex consensu ipsarum, vltro citroque obligationem*